



Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2023]

Yusuf KOTAN

<https://orcid.org/0000-0002-5403-4244>

Öğr. Gör.

yusufkotan@subu.edu.tr

Sakarya Uygulamalı Bilimler

Üniversitesi

<https://ror.org/01shwhq58>

Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* İsimli Eserinde Ritmik Unsurlar

In Süleyman Çelebi's Vesiletü'n-Necât Rhythmic Elements

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 01.11.2023

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 10.11.2023

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.12.2023

Atıf | *Citation*

Kotan, Y. (2023). Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* İsimli Eserinde Ritmik Unsurlar. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2767-2807. <https://doi.org/10.34083/akaded.1384829>

Kotan, Y. (2023). In Süleyman Çelebi's *Vesiletü'n-Necât* Rhythmic Elements. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(3), 2767-2807. <https://doi.org/10.34083/akaded.1384829>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright & License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Yusuf KOTAN | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)



Öz

İnsan, ruhî ve bedenî yönden mükemmel şekilde yaratılmış bir varlıktır. Bu varlık, Yüce Yaratıcı tarafından çeşitli özelliklerle donatılmış ve diğer varlıklardan üstün kılınmıştır. İnsanın diğer varlıklardan üstün kılınması, onun ferdî ve içtimaî ihtiyaçlarını da beraberinde getirmektedir. Çünkü bu ihtiyaçlar, aynı zamanda kişinin çeşitli vasıtalar aracılığıyla takibini de mümkün kılmaktadır.

Türk edebiyatının tarihî gelişimine bakıldığında çok değerli eserlerin varlığından söz edilebilir. Manzum ve mensur olarak kaleme alınan bu eserlerin birçoğu, dil ve kültür malzemelerini içermesi bakımından oldukça önemlidir. Çünkü bir milletin kültürel kodları ancak dil aracılığıyla gelecek nesillere aktarılmaktadır. Dolayısıyla bir ferdin kültürünü, ait olduğu sınıfın veya toplumun dünyasından soyutlamak imkânsızdır.

Edebî eserlerin kalıcılığını sağlayan başlıca unsurlar arasında eserdeki âhengi fark ettiren ritmik unsurlar sayılabilir. Üstelik bu unsurlar, bir eserin okuyucu üzerinde etki bırakması ile onun estetik boyutunu göstermesi bakımından da oldukça önemlidir. Edebiyat tarihinde güzellik kavramının en iyi şekilde işlendiği ve yansıtıldığı biçimlerin başında gelen şiir, özellikle ritmik unsurların takibi için mühim kaynaklar sunar. Diğer taraftan mensur bir metnin ritmi, şiire yaklaşabildiği âhenk özellikleriyle, eserin estetik etkisine dâhil olabilmektedir.

Süleyman Çelebi (1351-1422) tarafından kaleme alınan ve bu türün en güzel örneklerinden biri kabul edilen *Vesiletü'n-Necât* isimli eser, Hicrî 812/Milâdî 1409 tarihlerinde yazılmıştır. Müslümanlar tarafından özel kabul eden merasimlerde, güzel sesli şahıslar tarafından mûsikî eşliğinde icra edilen bu eser, hem Doğu hem de Batı dillerine çevrilmiştir.

Divan şiirinde şair ve nasirlerin üslup özellikleri belirlenirken kullanılan çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemlerden biri de ahenk unsurlarıdır. Dr. Günay Tulum'a ait olan "Sinan Paşa'nın Nesrinde Ritmik Unsurlar (Tazarru'nâme Üzerinde Tahlil (2021))" adlı eserde ritmi/ahengi oluşturan unsurlar; "Ses Yinelemeleri", "Vezin Yinelemeleri", "Kelime Yinelemeleri" ve "Cümlede Bakışım" başlıklarıyla matematiksel bir sistematige oturtulmuştur. Bu çalışmada söz konusu yeni ve pratik şablona bağlı kalınarak, halk tarafından büyük bir ilgiyle okunan ve mevlid türünün seçkin örneklerinden biri kabul edilen *Vesiletü'n-necât*'ın ritmik unsurları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-necât, şiir, ritmik unsurlar.

Abstract

The human being is a being created in a perfect spiritual and physical way. This being has been endowed with various characteristics by the Almighty Creator and made superior to other beings. The superiority of man over other beings brings with it his individual and social needs. Because these needs also make it possible to monitor the person through various means.

When we look at the historical development of Turkish literature, we can talk about the existence of very valuable works. Many of these works, written in verse and prose, are very important in terms of containing language and cultural materials. Because the cultural codes of a nation are

transmitted to future generations only through language. Therefore, it is impossible to isolate the culture of an individual from the world of the class or society to which he belongs.

Among the main elements that ensure the permanence of literary works are the rhythmic elements that make the harmony in the work noticeable. Moreover, these elements are also very important in terms of leaving an impression on the reader and showing its aesthetic dimension. Poetry, which is one of the forms in which the concept of beauty is best processed and reflected in the history of literature, offers important sources especially for the tracking of rhythmic elements. On the other hand, the rhythm of a prose text can be included in the aesthetic effect of the work with the features of harmony that it can approach poetry.

Written by Süleyman Çelebi (1351-1422) and considered one of the most beautiful examples of this genre, *Vesiletü'n-Najât* was written in 812 AH / 1409 AD. This work, which is performed in ceremonies considered special by Muslims, accompanied by music by people with beautiful voices, has been translated into both Eastern and Western languages.

In Divan poetry, there are various methods used to determine the stylistic characteristics of poets and nasirs. One of these methods is the elements of harmony. In the work titled "Rhythmic Elements in Sinan Pasha's Prose (Analysis on Tazarru'nâme (2021))" by Prof. Dr. Günay Tulum, the elements that make up the rhythm/harmony; "Sound Repetitions", "Vezin Repetitions", "Word Repetitions" and "Sentence Perspective" have been put into a mathematical systematics under the titles. Adhering to this new and practical template, this study will focus on the rhythmic elements of *Vesilet al-najât*, which is read with great interest by the public and is considered one of the outstanding examples of the mawlid genre.

Keywords: Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n-necât*, poetry, rhythmic elements.

1. Giriş

Bir dilin en üst seviyede kullanıldığı ifade tarzlarından biri hiç şüphesiz ki şiirdir. Malzeme olarak dili kullanan şair, hayal süzgecinden geçirdiği duygu ve düşüncelerini ifade edebilmek amacıyla dilin bütün imkânlarını sonuna kadar kullanmak zorundadır (Macit, 2016, s. 9). Güzel sanatların bir şubesi olan edebiyat, kendi içerisinde çeşitli dallara ayrılmıştır. Bu dallarından biri olan şiir, güzellik duygusunu ön plana çıkarırken aynı zamanda bunun bir yansıması olarak estetik değerlere yer verir. Çünkü şiir, bu estetik değerleri dil ile işleyerek okuyucuya sunar (Kaplan, 2014, s. 208). Şiirde âhengi sağlamanın çeşitli yolları vardır. Bu yollardan biri de şiire müzikal bir değer katan ve şiir açısından çok önemli olan ritmik unsurlardır. Çünkü ritim, insanın hayal etme sürecinden kurmaca metinlerin oluşturulmasına kadar -bilhassa sesler aracılığıyla- okuyucunun güzel duygular edinmesine katkı sağlayan bir unsurdur. Bu yönüyle ritim; resim, edebiyat, mimari, müzik gibi pek çok güzel sanat dalında geniş bir kullanım alanına sahiptir (Yeter, 2017, s. 536).

Ritim kelimesi sözlüklerde farklı şekillerde açıklanmaktadır. Türkçe Sözlük'te ise: "Bir mısradaki, bir müzik cümlesinde vb.de kuvvetli zamanlar ile zayıf zamanların düzenli aralıklarla tekrarlanması; âhenk, ölçü, tempo; olayların düzenli aralıklarla art arda

gelmesi, düzenlilik” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 1980) şeklinde açıklanmıştır. Konu üzerine çalışma yapan isimlere baktığımızda onlar da bu kavramı farklı açılardan ele almışlardır. Örneğin Boydaş, ritmi; plastik sanatlarda çizgi, leke, biçim ve renk gibi plastik unsurların, yüzey içinde ölçülü, ahenkli ve düzenli tekrarından meydana geldiğini ve plastik sanatların bütün güzel sanatların temelini, özünü meydana getirdiğini, ritmin olmadığı yerde, birlikten yoksunluk, düzensizlik ve hareketsizlik olduğunu ifade ederken Kurnaz, bu kavrama daha farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Kurnaz’a göre, “ritmin oluşturduğu sanat eseri bize, ‘ucu bucağı olmayan zaman’dan somutlaştırılmış bir kesit sunar. Bu tür eserlerde ses, söz, renk ve motif gibi unsurların belirli aralıklarla tekrarından oluşan ritim, ‘zaman’ın bilincine varmamızı sağlar,” der. Ritme şiir bağlamından bakan Muhsin Macit ise heceler belli sayıda öbekleşmesiyle, vurgulu ve vurgusuz, uzun ya da kısa heceler düzenli dizilişleriyle ritmin sağlandığını belirtir. Eliot ise ritme şiirin penceresinden bakar ve “bir şairin şiirde musiki yaratabilmesi için ritim anlayışı ve bu ritmik yapıyı şiirle kaynaştırabilme gücüne sahip olması gerektiğini belirtir.” der (Selçuk, 2014, s. 2).

Ritim terimi, Türkçeye yakın bir dönemde girmiştir. Fakat ritim kavramı, Türk tefekkür tarihinde eskiden beri mevcuttur. Türk-İslâm medeniyetinin kurucusu sayılan ilim ve sanat adamlarının geliştirdikleri ritim teorileri günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kaynaklara bakılırsa klasik düşüncede ritim, çok ehemmiyetli bir meseledir. Özellikle müzik sahasında teorik tartışmalarla yetinilmeyip pratiğe de dökülen ritim bilgisi, asırlarca süren titiz çalışmalarla müstakil bir bilgi alanı hâline gelmiştir (Can, 2015, s. 2).

Klasik Türk şiiri açısından bakıldığında ritim kavramı hem lafzî hem de mânâ yönüyle oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü şiirde müzikaliteyi sağlayan ritim, aynı zamanda şiirin edasına, saflığına, sağlamlığına, akıcılığına, güzelliğine ve lirizmine de etki eden bir unsurdur. Ritim kavramı, müziğe ait bir terim olarak düşünülse de güzel sanatların her bir dalında ritim kullanılmaktadır. Şiiri diğer dallardan ayıran ise bu kullanımın daha belirgin olmasıdır. Şiirde musiki yaratmak isteyen bir şairin en çok sahip olması gereken şey, yukarıda da belirtildiği üzere ritim anlayışı ve bu ritim anlayışını şiirle buluşturabilme gücüdür. Bir şiir veya bir şiirin en önemli parçası öncelikle ritmik yapıdır; daha sonra bu ritmik yapı, ifadesini kelimelerde bulur ve bu ifadelerde fikir imgeleri doğurur (Balalan, 2013, s. 197).

Klasik Türk şiiri, önceden belirlenen bir geleneğin edebiyatıdır. Şairler eserlerini vücuda getirirken bu geleneğin dışına çıkmamayı tercih etmişlerdir. Bu sebeple şairler, “neyi anlattığın değil, nasıl anlattığın önemlidir” anlayışıyla hareket etmiş ve eserlerini de bu anlayışa uygun olarak ortaya koymuşlardır (Selçuk, 2014, s. 2). Çünkü klâsik Türk şiirinde kullanılan ölçü, uyak, redif ve nazım şekilleriyle oluşan bir ritim zenginliği söz konusudur. Bu ana unsurların dışında çeşitli tamlamalar ve söz dizimi de ritmi destekleyen unsurlar olarak karşımıza çıkar. Bu unsurlar, manzum bir eserin ortaya çıkmasında bir vasıta olmakla birlikte, bunların güzel bir biçimde kullanılması da manzumeye bir ahenk ve estetik değer katar (Selçuk, 2004: 242).

2. Süleyman Çelebi ve *Vesiletü'n-Necât*

Süleyman Çelebi'nin hayatıyla ilgili günümüze ulaşan bilgiler sınırlıdır. Tezkirelerde verilen bilgiler ise hayatı hakkında çok fazla bilgi içermemekle beraber yetersizdir. Süleyman Çelebi'nin ne zaman doğduğu hususunda kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mevlid'i 1409-1410 yılında yazdığı bilinen Süleyman Çelebi'nin o dönemde altmış, altmış beş yaşlarında olduğu bilinmekte olup bu bilgiden de onun 1346-1351 yılları arasında doğmuş olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu yıllar ise Orhan Gazi'nin tahtta olduğu döneme rastlamaktadır (Timurtaş, 1990, s. 1). Yapılan çalışmalara göre Süleyman Çelebi, Bursalı olup bu şehirde yaşayıp ölmüştür. Çelebi'nin Bursa Ulu Camii'nde imamlık yaptığı ve Emîr Buhârî'ye (ö. 833/1429-30) bağlı bulunduğu dışında, hakkındaki hemen hemen bütün bilgiler tartışmalıdır. Süleyman Çelebi (ö. 825/1421-1422), mevlid türünde yazdığı *Vesiletü'n-necât* adlı eseriyle Türk milletinin Hz. Peygamber'e olan sevgisini ve bağlılığını Türk diliyle şiirleştirmiş, şiir diliyle Türkçeleştirmiş ve bu vesileyle Türkçenin bir "din dili" olması yolunda engelleri kaldırmış çok önemli bir şahsiyettir (Köksal & Kütük, 2022, s. 394). Kaynaklara göre Ulu Camii'de Süleyman Çelebi'nin imamlık yaptığı dönemde İranlı bir vâiz, Bakara Sûresi'nin 285. ayetine¹ göre bir tefsir yapmış ve büyük tepki çekmiştir. Vaizin tefsirine göre peygamberler arasında herhangi bir ayırım yoktur ve bu sebeple Hz. Peygamber'in Hz. İsa'dan bir farkının olmayıp üstün tutulmaması gerektiği ifade edilir. Bu esnada cemaat arasında olan bir Arap, bazı peygamberlerin diğer peygamberlerden üstün olduğunu ifade eden Bakara Sûresi'nin 253. ayetini² söyleyerek İranlı vâize karşı çıkar; ancak ahali her şeye rağmen İranlı vâizi destekler. Yaşanan bu olay karşısında çeşitli İslâm illerinden, İranlı vâizin söyleminin yanlış olduğuna dair fetvalar alınarak katline hüküm verildiğinden bahsedilir. Bu olaylar karşısında çok üzülen Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât* adlı eseri yazmaya karar verdiği belirtilir. (Karaca, 2022, s. 625).

Mevlit türünün akla ilk gelen örneği olan ve Türk edebiyatında etki sahası en geniş eserlerden biri olan *Vesiletü'n-necât*, çeşitli açılardan türünün diğer örneklerinden ayrılmakta olup kendine has bir değere sahiptir. 1409 yılında yazılmış olan eserin etkisi günümüze kadar hâlâ etkisini canlı bir şekilde sürdürmektedir. Pek çok açıdan değerli olan eser, Türk kültürünü ve yaşayışını yansıtan önemli eserlerden de biridir. Eser, Hz. Peygamber'in (sav) hayatını konu alması bakımından değerli olmasının yanı sıra sehl-i mümteni derecesine varan ifadeleriyle de dikkatleri çekmekte olup bu yönüyle akılda kolay kalan ve okuyanı etkileyen bir âhenge sahiptir. Dolayısıyla bu yönüyle mevlid, kendine özgü bir ezgiyle söylenmesini ve çeşitli vesilelerle kültürün ve hayatın içinde bulunmasını sağlamıştır (Belenkuyu, 2022, s. 586). Süleyman Çelebi'nin mevlidi; yüzyıllardır dünyanın pek çok yerinde okunmuş, büyük bir milletin hüznüne ve sevincine

¹ Söz konusu âyetin ilgili kısmı şöyledir: "... Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız..." (Karaman vd., 2012, s. 48).

² Burada kastedelilen âyet ise şöyledir: "O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir..." (Karaman vd., 2012, s. 41).

ortak olmuş, büyük bir huşû ve saygıyla dinlenmiştir. Eserin sadâsı, Balkanlardan Orta Asya'nın içlerine, Kırım'dan Kerkük'e Türk dünyasının pek çok yerinde yankılanmıştır. Türk dünyasının yanı sıra Arnavutlar, Boşnaklar gibi Türkçe konuşmayan ya da Türkçeyi çok az bilen Müslüman toplumlarda dahi büyük bir coşkuyla okunan ve dinlenen eser, Türk edebiyatında pek çok esere nasip olmayacak bir değere nail olmuştur (Köksal & Kütük, 2022, s. 394).

3. *Vesîletü'n-Necât*'ta Ritmik Unsurlar

Mevlit metinleri içerisinde müstesna bir yere sahip olan, içeriği ve şekil özellikleriyle doğup var olduğu Türk milletine mal olan bu kadim yapıt; yalın, sade ve samimi bir üslupla kaleme alınmış olup her türlü mübalağadan ve yapmacılıktan uzaktır (Timurtaş, 1990, s. 1). *Vesîletü'n-necât*'ın genel yapısına bakıldığında dil ve üslûbunun mesnevi kurgusunda olması, içeriğindeki bölümlerin sıralanması, beyitlerin yoğun ve yalın bir şekilde ifade edilmesi, kullanılan ifadelerin yalınlığıyla halk diline yakın olması, ölçü olarak aruzun kullanılması, ses-anlam ahenginin sağlanması gibi özellikleriyle kendine özgü bir çizgiyi yakaladığı görülmektedir (Pekolcay, 2004, s. 486). Eserde uyakların sağlamlığı ve güzelliği dikkatleri çekmektedir. Çünkü yazar, eserin her bir mısrasının kusursuz olması için çok titiz davranmış ve bundan dolayı da Mevlid, divan şiirinin usta şairleri tarafından beğenilmiş ve takdir görmüştür. Şairin büyük bir titizlikle kaleme aldığı Mevlid'de olayların ve düşüncelerin anlatıldığı bölümlerde, mümkün olduğu kadar kısa, yalın ve sade bir anlatım tarzı kullanılmıştır. Bu durum, eserdeki söz ve ifade sanatlarına da yansımıştır. Çünkü eserde, pek çok edebî sanatın yanında cinas, benzetme ve yineleme gibi sanatlar yoğun olarak kullanılmıştır. Kitabın bölümlerine ve bütünlüğüne yönelik gösterilen özen, lirizm ve didaktizmi iyice kaynaştırmıştır. Bu yönüyle eser, yazması kolay gibi görünmesine rağmen yazmaya çalışıldığında benzerini yazmanın çok da kolay olmadığı bir görünüm arz etmektedir (Altınar, 2008, s. 3-4).

Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı bu eser, yazıldığı dönemde oldukça dikkat çekmiş ve edebî çevrelerde üslûbuyla ön plana çıkmıştır. Yüzyıllar boyunca etkisini devam ettiren ve halk tarafından ilgiyle okunan bu eser, döneminde oldukça fazla beğenilmiş ve büyük bir üne kavuşmuştur ki aynı türde yazılmış çoğu eseri de büyük ölçüde etkilemiştir. Aynı zamanda bu kadim eser, kendine özgü oluşturduğu icra ortamıyla Türk kültür dünyasının gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Osmanlı kültür coğrafyasında yaşamış pek çok halk ve Türk halkları için belirli günlerde okunan veya okutulan mevlitler, Süleyman Çelebi'nin yazdığı *Vesîletü'n-necât* adlı eseri okuyup okutmak manasına gelmiştir. *Vesîletü'n-necât*'ın Arapça, Çerkesçe, Rumca, Kürtçe, Zazaca, Tatarca, Sevâhilî, Almanca, İngilizce, Arnavutça ve Boşnakça gibi çeşitli dillere de çevrilmiş olması görmüş olduğu yoğun ilginin de bir göstergesi olmuştur (Karaca, 2022, s. 624).

Vesiletü'n-necât'ın³ ritmik unsurlarını tespit etmek için "Sinan Paşa'nın Nesrinde Ritmik Unsurlar (Tazarru'nâme Üzerinde Tahlil)" isimli eserinde kullanılması önerilen yöntemler tercih edilmiştir (Tulum, 2021). Kullanılması teklif edilen bu yeni yöntemler; "Ses Yinelemeleri", "Vezin Yinelemeleri", "Kelime Yinelemeleri" ve "Cümlede Bakışım" adlı başlıklardan oluşan ritmik bir şablona dayanır. Bu ritmik şablonun "Cümlede Bakışım" bölümü başka bir makalenin konusu yapılmak üzere sonraya bırakılmıştır. Eserde, ritmin daha açık bir şekilde fark edilebilmesi adına bahsi geçen her bir başlığın altındaki ritim unsurlarının belirtilmesinde farklı renklerin kullanılması tercih edilmiştir (Tulum, 2021, s. 2-3):

"Ses Yinelemeleri" bölümünde;

- Sarı vurgu rengi ünlüyü,
- Pembe vurgu rengi ünsüzü,
- Açık yeşil vurgu rengi uzun ünlüyü,
- Açık gri rengi kalıpça ses uyumunu,
- Kırmızı yazı rengi Arapça ve Farsça son ekler ile ön ekleri; Türkçe için de son ekler ve bağlamları gösterir.

"Vezin Yinelemeleri" bölümünde turkuaz vurgu rengi kullanılmıştır.

"Kelime Yinelemeleri" bölümünde;

- Kırmızı vurgu rengi ön yinelemeleri ve art yinelemeleri,
- Koyu gri vurgu rengi çok ekli yinelemeleri,
- Mor vurgu rengi ve beyaz yazı rengi çift kapsamlı yinelemeleri,
- Koyu mavi vurgu rengi ve beyaz yazı rengi ikizlemeyi
- Koyu yeşil vurgu rengi kıvrımlı yinelemeyi göstermek için kullanılmıştır (s. 2-3).

Vesiletü'n-necât'ta tespit edilen ritmik unsurlar şöyledir:

A. SES YİNELEMELERİ

1. Başta Uyum (→ başta kafiye/headrhyme/ters kafiye/reverse rhyme)

Şiirde kullanılan ses yinelemeleri, sözlerin ve metinlerin hatırda kalmasına olanak sağladığı gibi aynı zamanda oluşturduğu melodiyle de insana zevk verir. Şairler de şiirdeki bu estetik dengeyi sağlamak için ses yinelemelerini bir araç olarak kullanmışlardır. Bu bölümde, mısra başlarında, mısra içlerinde ve mısra sonlarında yer alan kelimelerin ilk

³ Bu çalışmada, Faruk Kadri Timurtaş'ın neşri (1990) kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışmada belirtilen beyit numaraları Timurtaş neşrindeki (1990) 1-85. sayfalar arasında yer alan "Vesiletü'n-Necât (Eski ve asıl metin)" başlıklı bölümde karşımıza çıkan metnin beyitlerine işaret etmektedir.

sesleriyle beyit içindeki kelimelerin ilk seslerinden (en fazla iki ses) yapılan tekrarlar ele alınmıştır.

1.1. ünlü

1. Allah adın zikr idelüm evvel
Vâcib oldur cümle işde her kula
2. Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allâh ana
29. Variken ol yogidi ins ü melek
Arş ü ferş ü ay ü gün hem nüh felek
47. Her kişi kim ola ol eksüksüz er
Kılmaz ol hiç kimse aybına nazar
91. Anun ile irdi İbrahim Hak'a
Anun ile geldi âlem revnaka
131. İrdi İbrahim'e İsmail'e hem
Söz uzanur ger kalanın dir isem
334. Mu'cizâtına anun yok hiç had
Hadd ü addin bilmez anun hîç ahad
422. Hiç riyâsuz her işi ihlâs idi
Anun için Hak katında hâs idi
502. Ol kim ana vâcib idi işledi
Ümmet isen ol didüğün işle di
689. Anda ağlaşacağumuz analum
Bunda anun'çün biraz ağlaşalum

1.2. ünlü+ünsüz

8. Ola kim rahmet kıla ol Pâdişâh
Ol Kerîm ü ol Rahîm ü ol İlâh
261. Ol gice hep putlar oldı ser-nigûn
Câmına şeytân'ın uruldı düğün
302. Anı kullukçı komışdı ana Hak

Ahmed'i Hak nice saklar yahşı bak

523. Ol marazdan Mustafâ oldu za'îf
Gayet ıssı oldu ol cism-i lâtif

682. Bilür iken kim öfürüz âkıbet
Çürüyüp toprak oluruz âkıbet

1.3. uzun ünlü

76. Ger Muhammed gelmeseydi âleme
Tâc-ı izzet inmez idi Âdem'e

119. Hak Teâlâ çün yaratdı Âdem'i
Kıldı Âdem'le müzeyyen âlemi

133. Her ki âkıldür sözümi anlar ol
Âkıl ol dahı sözümi anlar ol

273. Görmediler ana benzer âdemî
Hulk ile tutdı cemî-i âlemi

1.4. ünsüz

15. Mü'min ü Muhsin Muîn ü Müsteân
Mâlik ü Mennân ü Sultân-i cihân

32. Bâri ne hâcet kılavuz sözi çok
Birdür ol kim andan artuk Tanrı yok

50. Lîk her yerde ki ola ihtilâl
Lûtf idüp islâh ide ehl-i kemâl

118. Tutun imdi can kulağın bu söze
Tâ beyân idem bu sözi hoş size

275. Mevlidinden çün biraz kılduk beyân
Mu'cizâtından dahı işit i cân

463. Hiç nefes olmaya isyân itmedüm
Hem dahı bir toğrı yola gitmedüm

619. Derd ile Osmân-ı ummân-ı hayâ
Dirdi kanı şâh-ı cümle enbiyâ

702. Bir bölük biçâre miskin âsiyüz
Kulluğundan kâsir u hem kâsiyüz

1.5. ünsüz+ünlü

12. Kâdir ü Kahhâr u Kayyûm u Kadîr
Fâtir ü Hallâk u Rezzâk u Habîr

13. Bârr u Bâri' ü Berr ü hem Bedî'
Zârr u Nâfi' ü Bâsîr ü hem Semî'

14. Hayy ü Hannân ü Hakem Hak u Hakîm
Hâfiz u Hâzır Habîb ü hem Halîm

15. Mü'min ü Muhsin Muîn ü Müsteân
Mâlik ü Mennân ü Sultân-i cihân

16. Câmi ü Cebbâr ü Mübdi' ü Mu'id
Vâris ü Vehhâb ü Rezzâk u Mecîd

17. Hâdi vü Sübhân ü Rahmân-ür-Rahîm
Mâni' u Mu'tî Kaviyy ü hem Kadîm

18. Hâfid ü Râfi' Celîl ü hem Cemî'
Kâbiz u Bâsit Vekîl ü hem Kefîl

20. Vâhid ü Vâcid Vedûd u hem Gafûr
Vâlî vü Mâcid Veliyy ü hem Şekûr

22. Bâis ü Muhyî Mümît ü Nâşir ol
Mun'im u Muğnî vü Nâzır Nâsır ol

23. Hem Mu'izz ü hem Müzill ü hem Raûf
Âdil ü Muksit Mukît u hem Atûf

72. Hak ana virdi mükemmel eyledi
Yaradılmışdan mufaddal eyledi

226. Budur ol kim buna kim olsa karîb
Bî-gümân ol Hakk'a bulur kurbeti

315. Hem nübüvvet mühri anun zahrındadı
Halkı ol mühr ile Hakk'a ündedi

324. Beşiğin uğridi gökden indi ay
Gözleriyle gördiler yoksul u bây
468. Hakk'a lâıyk işlemedüm bir amel
İşlerüm cümle deĝâ ile deĝal
504. Bu kemâlât ile ol pâkize-zât
Bulmadı mevtden bu âlemde necât
506. Taĝ ilen taşun yüreĝin daĝlasun
Ten n'olur anun için cân alasun
599. Eydesiz kim şer'ümi komayalar
Nefse uyup dünyayı kovmayalar
621. Hasret ile dir Hüseyin ile Hasen
N'idevüz biz iy dede gitdün çü sen
700. Ger inâyet ırmeye senden bize
Yir ü gök ehli kamu bizden beze
719. Ol Muhammed hürmetiy'çün kim adun
Anun adıyla bile koşa kodun

1.6. ünsüz+uzun ünlü

13. Bârr u Bâri' ü Berr ü hem Bedî'
Dârr u Nâfi' ü Basîr ü hem Semî'
14. Hayy ü Hannân ü Hakem Hakk u Hakîm
Hâfız u Hâzır Habîb ü hem Halîm
20. Vâhid ü Vâcid Vedûd u hem Gafûr
Vâlî vü Mâcid Veliyy ü hem Şekûr
22. Bâis ü Muhyî Mümît ü Nâsir ol
Mun'im u Muĝnî vü Nâzır Nâsır ol
377. Her birinün yitdüĝince tâkati
Haşr olunca uş bulardur tâati
525. Vardüĝinca ol maraz oldu katı
Tâat için kalmadı hiç tâkat

678. Tâkatonuz yitdügince tâati
Kilunuz kılman fevit bir sâati

702. Bir bölük bîçâre miskin âsiyüz
Kulluğundan kâsir u hem kâsiyüz

2. İçte Uyum (→ içte kafiye/internal rhyme)

Mısra ya da beyit boyunca ünlü seslerin tekrarından oluşan uyuma bakılmıştır.

2.1. ünlü

4. Her nefesde Allah adın di müdam
Allah adıyla olur her iş tamâm

5. Bir gez Allah dise ışık ile lisân
Dökülür cümle güneş misl-i hazân

6. İsm-i pâkin pâk olur zîkr eyleyen
Her murâda irişür Allah diyen

24. Ol-durur Allâhü Kuddus-üs-selâm
Rabb-i Bâkî lâ-yemûtü lâ-yenâm

76. Ger Muhammed gelmeseydi âleme
Tâc-ı izzet inmez idi Âdem'e

149. Dinlenüz kim binde birin diyelüm
Tûtiler gibi şekerler yiyelüm

455. Bir dir isen girü on işidesin
Dimesen Hakk'a yarar iş idesin

507. Odlara yaksun odun için taşın
Taşlara döğsün anun'çün taş başın

609. Sabr yakasını yırtup açdılar
Başlarına hâk-i hasret saçdılar

2.2. uzun ünlü

2. Allâh adın her kim ol evvel ana
Her işi âşân ide Allâh ana

9. Âlim ü Al'âm ü Gaffâr-üz-zünûb

- Sâni u Tevvâb ü Settâr-ül-uyûb
10. Dâim ü Deyyân ü Muhsî vü Şekûr
Vâhib-ül-ihsân Ganî Fettâh-ı nûr
11. Sâdık-ul-kavl ü Azîm ü Zül'-celâl
Kâsim-ür-rızk u Mukîm ü Lâyezâl
12. Kâdir u Kahrâr u Kayyûm u Kadîr
Fâtır u Hallâk ü Rezzâk u Habîr
16. Câmî ü Cebbâr ü Mübdi' ü Mu'îd
Vâris ü Vehhâb ü Rezzâk u Mecîd
18. Hâfid ü Râfi' Celîl ü hem Cemi'
Kâbiz u Bâsit Vekîl ü hem Kefîl
19. Evvel ü Âhir Aliyy ü hem Alîm
Zâhir u Bâtin Metîn ü hem Mukîm
20. Vâhid ü Vâcid Vedûd u hem Gafûr
Valî vü Mâcid Veliyy ü hem Şekûr
25. Ol-durur hem pâdişâh-i bi-zevâl
Bi-şebîh ü bi-nazîr ü bi-misâl
50. Lîk her yerde ki ola ihtilâl
Lûtf idüp islâh ide ehl-i kemâl
105. Zât-ı pâki gizlü genc idi nihân
Diledi kim kula ol genci ayân
260. Çün cihâna geldi ol şâh-ı cihân
Zâhir oldı anda çok dürlü nişân
300. Hem mübârek başı üzre her zamân
Bir pare bulut olurdu sayebân
485. Üşde işitdün anun evsâfını
Hem dahı ahlâkını eltâfını
518. Dünyadan ukbâya hoş saz eyleye
Cân hümâsı Hakk'a pervâz eyleye

687. İmdi gel isyânumuz yâd idelüm
Nâle vü zârî vü feryâd idelüm

711. Dâimâ kullar işi isyân olur
Pâdişahdan afv ile ihsân olur

2.3. ünsüz

4. Her nefesde Allah adın di müdam
Allah adıyla olur her iş tamâm

27. Varı yok yoğı var iden ol-durur
Dünyada her olanı ol oldurur

96. Her kim ana irdi irdi Tanrı'ya
Tanrı dîdârın gördi bî-riyâ

126. Anası rahmine düşdi çün Anûş
Nûr ana nakl itdi anda turdı hoş

263. Hem kilisâlar dahı yıkıldı çok
Kaldı altında keşişler oldı yok

301. Her nire varsa bile varurdı ol
Başı üzre dâimâ tururdı ol

404. Turdı anda anı idindi makâm
Anda oldı âhir-i ömri temâm

546. Göreyim bir dahı ol yâranları
Kim dahı görmeyiserem anları

704. Cümlemüz isyânumuz bilmişüz
Hazretüne rahmet uma gelmişüz

2.4. ünsüz+ünsüz

13. Bârr ü Bârî' ü Berr ü hem Bedî'
Dârr ü Nâfi' ü Basîr ü hem Semî'

334. Mu'cizâtını anun yok hiç had
Hadd ü addın bilmez anun hiç had

3. Sonda Uyum

Mısra sonlarındaki ya da beyit içindeki kelimelerin sonlarında yer alan ses/seslerin tekrarına bakılmıştır.

3.1. ünlü

216. Kardan ak idi vü hem soğuk idi
Dahi şîrindi şekerden lezzeti
233. Âmine çün gördi bu heybetleri
Gitdi kendüden tükendi kuvveti
582. Vahy için iner değülem bir dahi
Vahy kat' oldu bugün Tanrı hakı
673. Mustafâ'dan ibret alun siz dahi
Birünüz kalmayısar Tanrı hakı

3.2. ünlü+ünsüz

3. Allâh adı olsa her işin öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı
15. Mü'min ü Muhsin Muîn ü Müsteân
Mâlik ü Mennân ü Sultân-i cihân
22. Bâis u Muhyî Mümît u Nâşir ol
Mun'im ü Muğnî vü Nâzir Nâsir ol
26. Birdür ol birliğine şek yok durur
Gerçi yanlış söyleyenler çok durur
32. Bâri ne hâcet kılavuz sözi çok
Birdür ol kim andan artuk Tanrı yok
89. Hep anun ile irişdi devlete
Anun ile batdı âlem rahmete
98. Pes Muhammed'dür bu varlığa sebeb
Cehd idüp anun rzâsın kıl taleb
101. Ol ne kim emr itdi ise anı tut
Kim anun buyruğu durur câna kut

119. Hak Teâlâ çün yaratdı Âdem'i
Kıldı Âdem'le müzeyyen âlemi
185. Ol gice kim toğdı ol hayr-ül-beşer
Anası anda neler gördi neler
186. Her ne kim göründi ise gözüne
Hem dahı vâki' olanı özüne
254. Her biri elinde bir nurdan tabak
Kim yaratmış sun'i birle anı Hak
318. Düşmana saçdı eliyle toprağı
Kûr oldı cümle ol kâfir yağı
320. Çün işâret kıldı ol mahbûb-ı Hak
Barmağı ile ay oldı iki şak
401. Mekke'den hicret idüp gitdi Resûl
Ol Medine şehrine yitdi Resûl
480. Hiç benüm ahvâlüme kılman nazar
Siz anı işlen ki ol Hakk'a yarar
508. Suların gözünden akup kanlu yaş
Bağrı pûlâdun delinüp ola baş
589. Ger icâzet olsa kabz- rûh idem
Olmaz ise hod girü dönem gidem
600. Ol beni cân ile seven ümmetüm
Hem seve cânı gibi her sünnetüm
609. Sabr yakasını yırtup açdılar
Başlarına hâk-i hasret saçdılar
675. İmdi ölmedin gelün eylen yarak
Tâ ki Hazret'de yüzünüz ola ak
703. Sana lâyıq bir amel hiç bizde yok
İlle isyân ile noksân var çok

3.3. ünlü+ünsüz+ünlü

46. Anlurun kim eksüği çok işinün
Eksüğin gözler olur her kişinün

303. Ol mübârek gözlerinde mu'cize
Nicedür ol dahı eydelüm size

443. Hulk u lutf ile gönüller al ele
Âdem oldur hulk ile gönül ala

461. Saç sakal ağardı gönlüm kapkara
Kılmadum bir iş ki karam ağara

473. Taşuma bakup beni sanman kişi
Ben bilürem işledüğüm her işi

584. Cebrâil geldükde sonra emr ile
Anda gelmiş idi Azrâil bile

595. Geldüğün işi bitür didi ana
Döndi söyledi sahabîden yana

674. Her ne denlü çok yaşarsa bir kişi
Akıbet ölmek-durur anun işi

3.4. ünlü+ünsüz+ünlü+ünsüz

29. Var iken ol yoğ idi ins ü melek
Arş u ferş ü ay güneş hem nüh felek

265. Sâve bahri yire geçdi serteser
Kimse anda bulmadı sudan eser

395. Bunlar işitdi vü buldı hoş ferañ
Hem safâlar artdı eksildi terañ

447. Gaybet ü kibr u riyâdan key sakın
Tâ olasın hazret-i Hakk'a yakın

3.5. ünlü+ünsüz+ünsüz

61. Her ne kim var âşikâre vü nihân
Yir ü gök ü arş u ferş ü ins ü cân

85. İçdüm an oldı cismüm nûra gark

İdemezdüm nûrdan kendümi fark

289. Çün nesîm-i ışk irdi urdı mevc
Ol meânî dürri çıkdı fevc fevc

391. Anda gördüğince ol hiç akl u fehm
İrmedi irmeyiserdür cümle vehm

402. Her neyi kim kullara Hak kıldı farz
Hem salâtdan gayr anda oldu arz

414. Bahr-i ilm ü hilm ü kân-ı cûd idi
Her saâdet anda hem mevcûd idi

500. Ömrini Hak buyruğına kıldı sarf
Emr-i Hak'dan kılmadı kem hiç harf

602. Tanrı emrin kılmayalar hiç fevt
Tâ irişince bulara vakt- mevt

691. Hakk'a eksüklüğümüz arz idelüm
Ağlamağa gözyaşın karz idelüm

3.6. ünlü+ünsüz+ünsüz+ünlü

538. Mustafâ'dan çün bular ayru idi
Sayru ol sanman bular sayru idi

3.7. ünlü+ünsüz+ünsüz+ünlü+ünsüz

66. Hak Teâlâ ne yaratdı evvelâ
Cümle mahlukdan kim ol evvel ola

3.8. ünlü+ünsüz+ünsüz+uzun ünlü+ünsüz

475. Her amel kim kılmışam mastûrdur
İlle Hak lûtf ile mestûrdur

627. Kimisinün gözleri giryân idi
Kimisinün ciğeri biryân idi

3.9. ünlü+ünsüz+uzun ünlü

107. Geldi sûret âlemine Mustafâ
Anun ile buldı âlem hoş safâ

171. Ol sözi şîrîn ü ol cismi arı

Enbiyâ vü evliyânun serveri

360. Enbiyâ ervâhına irdi nidâ
Kim kılalar Mustafâ'ya iktidâ

425. Halk-ı âlemden ol iken mücteba
Meskenetten ol geyer idi abâ

490. Ol şeh u sultân-ı cümle enbiyâ
Nûr-ı çeşm-i evliyâ vü asfiyâ

552. Gayret ile geldi saffa ol safâ
İktidâ Bû Bekr'e kıldı Mustafâ

620. Hem Ali eydür idi yâ Mustafâ
Gitdi âlemden cemâlünsüz sarâ

3.10. ünlü+ünsüz+uzun ünlü+ünsüz

31. Kudretin izhâr idüp hem ol Celîl
Birliğine bunları kıldı delîl

41. Dahı her kime ki ire bu Kitâb
Kılmaya bize hatâsiyçün itâb

70. Mustafa'yı kendüye kıldı habîb
Cümle derdlülere ol oldu tabîb

134. Söz uzun maksûdı kılalum beyân
Tâ bu ma'nâlar size ola ayân

138. Geldi çün ol Rahmeten li'l-âlemin
Vardı nûr anda karâr itdi hemin

177. Ol habîb ü ol hasîb ü ol nesîb
Ol münîb ü ol tabîb ü ol hatîb

270. Ulalu başlad ol sâhib-kemâl
Ay vü gün buldı cemâlinden cemâl

581. Didi kim geydüm senün'çün yâ Emin
Son inişümdür yire dahı hemin

645. Döndiler cümle sahâbî câzi'ün

Didiler innâ ileyhi râci **ün**

3.11. **uzun ünlü**

10. Dâim ü Deyyân ü Muhsî **vü** Şekûr
Vâhib-ül-ihsân Ganî **Fettâh-ı nûr**

22. Bâis u Muhyî **Mümît u Nâşır ol**
Mün'im ü **Mugnî** **vü Nâzır Nâsır ol**

80. Dahı hem Mûsâ **elindeki asâ**
Oldı anun izzetine ejdehâ

94. Anun ile vardılar toğrı yolu
Halk-ı âlem ger nebi **vü ger velî**

174. Ol melîh-ül-vech ü ol kalbi safâ
Murtazâ **vü Müctebâ vü Mustafa**

291. Ya'ni dürr-i mu'cizât-ı Mustafâ
Kim virür cân ü dile zevk u safâ

316. Tokıncak saçına bâd-ı sabâ
Müşk ü anberden tolar idi havâ

617. Âh idüp eydürdi Bû Bekr-i rızâ
Kanı ya ol Mustafâ **vü Mürtezâ**

3.12. **uzun ünlü+ünlü+ünsüz**

678. Tâkatunuz yitdügince taati
Kılunuz kılman fevit bir saati

3.13. **uzun ünlü+ünsüz**

4. Her nefesde Allâh adın di müdâ **am**
Allâh adıyla olur her iş tamâ **m**

5. Bir gez Allah dise ışk ile lisân
Dökülür cümle güneh misl-i hazân

8. Ola kim rahmet kıla ol pâdişâh
Ol Kerîm ü ol Rahîm ü ol ilâh

9. Âlim ü Al'âm ü Gaffâr-üz-zünûb
Sâni u Tevvâb ü Settâr-ül-uyûb

10. Dâim ü Deyyân ü Muhsî vü Şekûr
Vâhib-ül-ihsân Ganî Fettâh-ı nûr
11. Sâdk-ul-kavl ü Azîm ü Zü'l-celâl
Kâsim-ür-rızk u Mukîm ü Lâyezâl
12. Kâdir ü Kakhâr u Kayyûm u Kadîr
Fâtir ü Hallâk u Rezzâk u Habîr
13. Bârr ü Bâri' ü Berr ü hem Bedî'
Dârr ü Nâfi' ü Basîr ü hem Semî'
14. Hayy ü Hannân ü Hakem Hakk u Hakîm
Hâfız u Hâzır Habîb ü hem Halîm
15. Mü'min ü Muhsin Muîn ü Müsteân
Mâlik ü Mennân ü Sultân-i cihân
16. Câmi ü Cebbâr ü Mübdi' ü Mu'îd
Vâris ü Vehhâb ü Rezzâk u Mecîd
17. Hâdi vü Sübhân ü Rahmân-ür-Rahîm
Mâni' u Mu'tî Kaviyy ü hem Kadîm
18. Hâfid ü Râfi' Celîl ü hem Cemîl
Kâbız u Bâsit Vekîl ü hem Kefîl
19. Evvel ü Âhir Aliyy ü hem Alîm
Zâhir u Bâtın Metîn ü hem Mukîm
20. Vâhid ü Vâcid Vedûd u hem Gafûr
Vâlî vü Mâcid Veliyy ü hem Şekûr
21. Hâlik u Rezzâk Musavvir hem Hamîd
Vâsi' u Burhân Reşîd ü hem Şehîd
23. Hem Mu'izz ü hem Müzill ü hem Raûf
Âdil ü Muksit Mukît u hem Atûf
24. Ol-durur Allâhü Kuddus-üs-selâm
Rabb-i Bâkî lâ-yemûtü lâ-yenâm

25. Ol-durur hem pâdişâh-i bî-zevâi
Bî-şebîh ü bî-nazîr ü bî-misâl
28. Cümle âlem yoğ iken ol var idi
Yaradılmışdan ganî cebbâr idi
30. Sun' ile bunları ol var eyledi
Birliğine cümle ikrâr eyledi
31. Kudretin izhâr idüp hem ol Celî
Birliğine bunları kıldı delî
34. Ger dilersiz bulasız oddan necât
Işık ile derd ile eydün es-salât
126. Anası rahmine düşdi çün Anuş
Nûr ana nakl itdi anda turdı hoş
172. Ol sirâc ü ol beşîr ü ol nezîr
Ol imâm u ol hümâm u ol münîr
183. Ol ki meddâhı anun Allâh ola
Var kıyâs eyle ki ol ne şâh ola
288. Bu gönül deryâsı girü kıldı cûş
Cevheri cûş ile taşra saldı uş
321. Dırnağı olurdu hem dürr-i semîn
Cem' iderdi anı Ümm-ül-mü'mînîn
478. Hâşa lûtfından ki mahrûm eyleye
Afv ide cürmümi merhûm eyleye
499. Cümle kâfirlerden aldı intikâm
Tâ ki tutdı dîn-i İslâm hoş nizâm
504. Bu kemâlât ile ol pâkize-zât
Bulmadı mevtden bu âlemde necât
606. Ger dilersiz bulasız oddan necât
Işık ile derd ile eydün es-salât
715. Bize kıldun çünki her in'âm-i âm

Rahmetünle olur ol in'âm tām

723. Bizi hâs dostlarına sen eyle hâs
Cümle-i havf u hatardan vir halâs

728. Tanrı'dan yüz bin dürûd ile selâm
Mustafâ'nun rûhına her subh u şām

3.14. uzun ünlü+ünsüz+ünlü

440. Hayr u tââtî özüne pişe kıl
Âhîret ahvâlini endîşe kıl

660. Kalmış idi cümle şöyle çâresüz
Yoğ idi hiçbir yüreği yâresüz

702. Bir bölük bîçâre miskin kâsiyüz
Kulluğundan kâsir u hem kâsiyüz

3.15. uzun ünlü+ünsüz+ünlü+ünsüz

19. Evvel ü Âhîr Aliyy ü hem Alîm
Zâhîr u Bâtın Metîn ü hem Mukîm

20. Vâhid u Vâcid Vedûd u hem Gafûr
Vâlî u Mâcid Veliyy u hem Şekûr

71. Her ne dürlü kim saâdet var-durur
Yahşı huy u görklü âdet var-durur

428. Tanrı'nun adını zâkirdi müdâm
Her ne Hak'dan gelse şâkirdi müdâm

530. Ben varımazam ikâmet eylesün
Yirime Bû Bekr imâmet eylesün

3.16. uzun ünlü+ünsüz+ünsüz

13. Bârr u Bâri' ü Berr ü hem Bedî'
Dârr u Nâfi' ü Bâsir u hem Semî'

3.17. ünsüz

7. Işk ile gel imdi Allâh aydalum
Derd ile göz yaşıle âh idelüm

12. Kâdir ü Kahrî u Kayyûm u Kadîr

Fâtîr ü Hallâk u Rezzâk u Habîr

19. Evvel ü Âhir Aliyy ü hem Alîm
Zâhir u Bâtîn Metîn ü hem Mukîm
20. Vâhid ü Vâcid Vedûd u hem Gafur
Vâlî vü Mâcid Veliyy ü hem Şekûr
21. Hâlik u Rezzâk Musavvir hem Hamîd
Vâsi' u Burhân Reşîd ü hem Şehîd
23. Hem Mu'izz ü hem Müzill ü hem Raûf
Âdil ü Muksit Mukîf u hem Atûf
320. Çün işâret kıldı ol mahbûb-ı Hak
Barmağı ile ay oldu iki şak
358. Yolda çok dürlü acâib gördi hem
Geldi Kuds'e irdi vü urdı kadem
466. Zerk u tezvîr ü riyâdur her işüm
Gice vü gündüz mesâvidür eşüm
505. Başlayalum girü bir sûz söz ile
K'od saçılusun ol sözümden sûz ile
585. Vardı viridi Mustafâ'ya ol selâm
Hoş selâmın aldı anun ol hümâm
634. Böyle odlu derd kişi görmüş değül
Göreni dahı haber virmiş değül
640. Enbiyâ ervâhı hâzır geldiler
Yirler ü gökler melekler toldılar
720. Halk-ı âlemden anı itdüñ güzîn
Kıldun anı rahmeten li'l-âlemîn

3.18. ünsüz+ünlü

64. Pes bu varlıktan aceb maksûdı ne
Işk ile dinle iriş maksûdına

407. Çünkü açıldı maânî puşusu
Geldi irişdi bölük bölük susı

503. Ol kim ana vâcib idi işledi
Ümmet isen ol didüğün işle di

604. Ben nice dirildüm ise dünyede
Öğrenüp bunlar dahı öyle ide

3.19. ünsüz+ünlü+ünsüz

27. Varı yok yoğı var iden ol-durur
Dünyada her olanı ol oldurur

708. Bize ger rahmet kıl u ger oda yak
Gitmeyiserüz kapundan bir ayak

3.20. ünsüz+ünlü+ünsüz+ünlü

525. Vardüğınca ol maraz oldu katı
Tâat için kalmadı hiç tâkatı

700. Ger inâyet irmeye senden bize
Yir ü gök ehli kamu bizden beze

3.21. ünsüz+ünlü+ünsüz+uzun ünlü

543. Vardı vü itdi namâza ibtidâ
Kıldı Bû Bekr'e sahâbî iktidâ

3.22. ünsüz+ünsüz

13. Bârr ü Bâri' ü Berr ü hem Bedî'
Dârr ü Nâfi' ü Basîr ü hem Semî'

29. Var iken ol yoğ idi ins ü melek
Arş u ferş ü ay güneş hem nüh felek

691. Hakk'a eksüklüğümüz arz idelüm
Ağlamağa gözyaşın karz idelüm

3.23. ünsüz+ünsüz+ünlü

410. Hulkı anun cümle Kur'ân hulkı'dı
Ana ol hulkun kamusı hilkı'di

601. Cehd ide bir sünnetüm terk itmeye
Toğrı yolu koyup eğri gitmeye

3.24. ünsüz+ünsüz+ünlü+ünsüz

563. Gice gündüz bu-durur hem himmetüm
Kim bağışlaya bana Hak ümmetüm

3.25. ünsüz+uzun ünlü

1. Allâh adın zikredelim evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

80. Dahı hem Mûsâ elindeki asâ
Oldı anun izzetine ejdehâ

558. Buncılayın derdi buldı Mustafâ
Vasl-ı Hak olasıdur ancak şifâ

663. Çün sefer kıldı cihândan Mustafâ
Dünyadan hiç kimse ummasın vefâ

3.26. ünsüz+uzun ünlü+ünlü+ünsüz

584. Cebrâil geldükde sonra emr ile
Anda gelmiş idi Azrâil bile

3.27. ünsüz+uzun ünlü+ünsüz

5. Bir gez Allah dise ışk ile lisân
Dökülür cümle güneh misl-i hazân

110. Ma'nada çünki mukaddemdür Resûl
Hem hakikatda odur asl-ı usûl

294. Gerçi cümle nûr idi ol pâk zât
İlle her uzvında vardı mu'cizat

414. Bahr-i ilm ü hilm ü kân-ı cüd idi
Her saâdet anda hem mevcûd idi

605. Her işi bunlara ta'lîm itdi hoş
Dahı canun Hakk'a teslîm itdi hoş

687. İmdi gel isyânumuz yâd idelüm
Nâle vü zârî vü feryâd idelüm

713. Rahmetünden ger bize ihsân ola
Pâdişahlığına ne noksân ola

3.28. ünsüz+uzun ünlü+ünsüz+ünlü+ünsüz

22. Bâis ü Muhyî Mümî't ü Nâşir ol
Mun'im u Muğnî vü Nâzîr Nâsîr ol

4. GRAMER UYUMU (→Homoioteleuten ve Homoiototon)

Beyitlerde aynı işlevde kullanılan Arapça, Farsça ve Türkçe her türlü ek ve bağlam tekrarına bakılmıştır.

4.1. Arapça ve Farsça Son Ekler ile Ön Ekler

24. Ol-durur Allâhü Kuddus-üs-selâm
Rabb-i Bâkî lâ-yemûtü lâ-yenâm

25. Ol-durur hem pâdişâh-i bî-zevâl
Bî-şebîh ü bî-nazîr ü bî-misâl

389. Bî-hurûf u lafz u savt ol pâdişâh
Mustafâ'ya söyledi bî-iştibâh

575. Zî saâdet zî beşâret zî safâ
Kim bize kıla şefaât Mustafâ

624. Fâtîme'yle Âişe kılup figân
Dirler idi el-emân ü el-emân

4.2. Türkçe İçin Son Ekler ve Bağlamlar

3. Allâh adı olsa her işin öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı

7. Işık ile gel imdi Allâh aydalum
Derd ile göz yaşile âh idelüm

11. Sâdık-ul-kavl ü Azîm ü Zül'-celâl
Kâsim-ür-rızk u Mukîm ü Lâyezâl

12. Kâdir ü Kakhâr u Kayyûm u Kadîr
Fâtîr ü Hallâk u Rezzâk u Habîr

16. Câmi ü Cebbâr ü Mübdi' ü Mu'îd
Vâris ü Vehhâb ü Rezzâk u Mecîd

23. Hem Mu'izz ü hem Müzill ü hem Raûf
Âdil ü Muksit Mukît u hem Atûf

26. Birdür ol birliğine şek yok-**durur**
Gerçi yanlış söyleyenler çok-**durur**
32. Ger diler**siz** bulasız oddan necât
Işk **ile** derd **ile** aydün es-salât
175. Âmir **ü** nâhî karîb **ü** **hem** mücîb
Hâfız **u** vâiz şekûr **u** **hem** rakîb
305. İşidün **hem** ol mübârek burnınun
Mu'cize nicedür anda **hem** görün
474. Kimse bilmez nice hâlüm var-**durur**
Ol bilür kim âlim-i esrâr-**durur**
538. Mustafâ'dan çün bular ayru **idi**
Sayru ol sanman bular sayru **idi**
626. Cümle er **ü** avret **u** bay **u** fakîr
Her biri bir derde olmuşdı esîr
653. N'idelüm n'eyleyelüm biz iy aceb
Şâhumuzı kanda kılalum taleb
708. Bize **ger** rahmet kıl u **ger** oda yak
Gitmeyiserüz kapundan bir ayak

B. VEZİN YİNELEMELERİ (→mütevâzin seci, müvâzene, mümâsele)

Bu bölümde aynı vezindeki kelimelerle sağlanan uyuma bakılmıştır. Sözcükler arasında vezin benzeşimi de söz konusudur.

8. Ola kim rahmet kıla ol Pâdişâh
Ol **Kerîm** ü ol **Rahîm** ü ol İlâh
9. **Âlim** ü **Allâm** ü **Gaffâr**ü'z-zünûb
Sâni ü **Tevvâb** ü **Settâr**ü'l-'uyûb
14. **Hayy** ü **Hannân** ü **Hakem** **Hakk** u **Hakîm**
Hâfız u **Hâzır** **Habîb** ü hem **Halîm**

18. Hâfid ü Râfi' Celîl ü hem Cemî'
Kâbiz u Bâsit Vekîl ü hem Kefil
20. Vâhid ü Vâcid Vedûd u hem Gafûr
Vâlî vü Mâcid Veliyy ü hem Şekûr
22. Bâis ü Muhyî Mümît ü Nâşir ol
Mun'im u Muğni vü Nâzır Nâsır ol
81. Ceddi olduğı'çün anun ol Halîl
Nârı cennet kıldı ana ol Celîl
113. Eydeyin ki nice toğdı ol şerîf
Ol şerîf ü ol latîf ü ol zarîf
177. Ol habîb ü ol hasîb ü ol nesîb
Ol münîb ü ol tabîb ü ol hatîb
375. Kimi takdîs ü kimi temcîd okur
Kimi tehîlî ü kimi tahmîd okur
428. Tanrı'nun adını zâkirdi müdâm
Her ne Hak'dan gelse şâkirdi müdâm
478. Hâşa lûtfından ki mahrûm eyleye
Afv ide cürmümi merhûm eyleye
530. Ben varımazam ikâmet eylesün
Yirime Bû Bekr imâmet eylesün
645. Döndiler cümle sahâbî câzi'ün
Didiler innâ ileyhi râci'ün
711. Dâima kullar işi isyân olur
Pâdişahdan avf ile ihsân olur

C. KELİME YİNELEMELERİ (→tekrâr/repeatıo)

Bu bölümde ise beyit içinde ve beyitler arasında aynı kelime/kelimelerin başta ve sonda aynen tekrarlarına bakılmıştır.

1. ÖN YİNELEME (→anaphora)

1. Allâh adın zikredelim evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula
2. Allâh adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allâh ana
8. Ola kim rahmet kıla ol pâdişâh
Ol Kerîm ü ol Rahîm ü ol İlâh
23. Hem Mu'izz ü hem Müzill ü hem Raûf
Âdil ü Muksit Mukît u hem Atûf
24. Ol durur Allâh u Kuddüsü's-selâm
Rabb-i bâkî lâ-yemût ü lâ-yenâm
25. Ol durur hem pâdişâh-ı bî-zevâl
Bî-şebîh u bî-nazîr ü bî-misâl
60. Cümle mahlûkât anun emrindedür
Cümle zerrât anun ile zindedür
91. Anun ile irdi İbrahim Hak'a
Anun ile geldi âlem revnaka
93. Anun için indi Kur'ân-ı mübîn
Anun için geldi Cibrîl-i emîn
95. Kimse ansuz toğrı yolu varmadı
Kimse ansuz Hak yolın başarmadı
113. Eydeyin ki nice toğdı ol şerîf
Ol şerîf ü ol latîf ü ol zarîf
172. Ol sirâc ü ol beşîr ü ol nezîr
Ol imâm u ol hümâm ü ol münîr
173. Ol kerîm ü ol kelîm ü ol halîm
Ol şefî' ü ol mutî' ü ol selîm

178. Oldur ol Tâhâ vü Yâsin ü Emîn
Oldur ol hem rahmeten li'l-âlemîn
203. Bu gelen ilm-i ledün sultânıdır
Bu gelen tevhîd ü irfân kânıdır
375. Kimi takdîs ü kimi temcîd okur
Kimi tehlîl ü kimi tahmîd okur
457. Mustafâ kavlini her kim işidür
Mustafâ'nun ümmeti vü eşidür
582. Vahy için iner değülem bir dahı
Vahy kat' oldı bugün Tanrı hakı
627. Kimisinün gözleri giryân idi
Kimisinün ciğeri biryân idi
666. Ol idi cân içre bizüm cânumuz
Ol idi her derde hem dermânımız

2. ART YİNELEME (→epistrophe)

“Kelime”, “kelime+ek”; “ek+kelime/ler” şeklindeki redif kombinasyonları kullanılarak tekrarların ritimdeki gücünden yararlanıldığı görülmüştür.

22. Bâis u Muhyî Mümît u Nâsır ol
Mün'im ü Mugnî vü Nâzır Nâsır ol
28. Cümle âlem yoğ iken ol var idi
Yaradılmışdan ganî cebbâr idi
30. Sun'ile bunları ol var eyledi
Birliğine cümle ikrâr eyledi
42. Lûtf ide ma'zûr tuta eksüklüğün
Dimeye hiç kimseye eksüklüğün
45. Gerçi tâmm u naks kâmil bilür
Kâmil olan cümleyi kâmil bilür

71. Her ne dürlü kim saâdet var-durur
Yahşı huy u görklü âdet var-durur
72. Hak ana viridi mükemmel eyledi
Yaradılmışdan mufaddal eyledi
87. Gerçi kim anlar dahı mürsel-durur
Likin Ahmed efdal ü ekmel-durur
108. Bildünüz mi ol Muhammed ne imiş
Dahı bunda gelmedin kanda imiş
109. Sûretâ gerçi Muhammed son idi
İlle ma'nâda kamudan ön idi
114. Aslını cümle beyân eyleyeyin
Âdem'e değin ayân eyleyeyin
150. Dînümüz mülkini âbâd idelüm
İşidenler cânını şâd idelüm
292. Eydeyim ger ışk ile dinler isen
Işk ile dinleyesin key er isen
299. Şeksüz ol hod bir musavver nûr idi
Anı görmezdi şular kim kûr idi
332. Nice gözsüzleri gözlü kıldı ol
Nice sözsüzleri sözlü kıldı ol
465. Hem yazuklaruma sağış yok-durur
Cümle işlerümde sağ iş yok-durur
511. Gözünüz derd ile giryân eylenüz
Cânunuz ışkna kurbân eylenüz
637. Didiler budur çü hâl n'itmek gerek
Tanrı emrince yarağ itmek gerek
682. Bilür iken kim ölürüz âkıbet
Çürüyüp toprak oluruz âkıbet

713. Rahmetünden ger bize ihsân **ola**
Pâdişahlığına ne noksân **ola**

3. ÇOK EKLİ YİNELEME (→**ıştikak/polyptoton**)

Mısra ya da beyit boyunca aynı kökten gelen kelimelerin eklerle genişletilmesine veya farklı vezinlerde kullanılmasına bakılmıştır.

9. **Âlim** ü **Allâm** ü Gaffârü'z-zünûb
Sâni' ü Tevâb ü Settârü'l-'uyûb
12. **Kâdir** ü Kahrâr ü Kayyûm ü **Kadîr**
Fâtîr ü Hallâk ü Rezzâk ü Habîr
13. **Bârr** ü Bârî' ü **Berr** ü hem Bedî'
Dârr ü Nâfi' ü Basîr ü hem Semî'
14. Hayy ü Hannân ü **Hakem** Hak u **Hakîm**
Hâfız u Hâzır Habîb ü hem Halîm
17. Hâdi vü Sübhân ü **Rahmân-ür-Rahîm**
Mâni' u Mu'tî Kaviyy ü hem Kadîm
26. **Birdür** ol **birliğine** şek yok durur
Gerçi yanlış söyleyenler çok durur
52. **Evvel** anduk anı kim **evveldür** ol
Evveline bulmadı hiç akl yol
53. **Evvelün** ol **evvelidür** bi-gümân
Âhirin hem **âhiridür** câvidân
58. Bir kez "**ol**" demek ile **oldı** cihân
Olma dirse girü yok **olur** hemân
86. Enbiyânun şeksüz ol sultânıdır
Cümlesinün **cânı** içre **cânıdır**
121. Mustafâ **nûrını** alnına kodı
Bil Habîb'üm **nûrıdır** bu **nûr** didi
146. Halk-ı âlem **gözleriyle** **gördiler**
Görmeyenlere haberler virdiler

205. Bu gice ol gicedür kim ol şerîf
Nûrî ile âlemi eyler latîf
297. Nûr idi başdan ayağa göğdesi
Bu ayândur nûrun olmaz gölgesi
317. Derlese güller olurdu her deri
Hoş dererlerdi derinden gülleri
343. Aldı ışk bâzârına geldi anı
Ana âşık müşteri gelsün kanı
412. Hulk idi dâim işi bu halk ile
Halkı hod kul kılmış idi hulk ile
438. Ümmet isen anun ahlâkını tut
Tâ ki ümmetlik bula sende sübut
676. Tanrı kulluğına meşğul olunuz
Nefse kul olman Hak'a kul olunuz
706. Ger senün kapunda olur ise red
Bize ayruk kimden olısar meded
721. Bize anun izzetine izzet it
Fazlun ile cümlemüze rahmet it

4. ÇİFT KAPSAMLI YİNELEME (→müşakale/antanacısıs)

Beyitlerde kullanılan bir kelimenin iki ayrı anlamda kullanılarak yinelenmesine bakılmıştır.

2. Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allah ana
37. Hak Teâlâ rahmet eyleye ana
Kim beni ol bir duâ ile ana
133. Her ki âkıldür sözümi anlar ol
Âkıl ol dahi sözümi anlar ol
206. Bu gice dünyâyı ol cennet kılur
Bu gice eşyâya Hak rahmet kılur

329. Söyledi avcında taşa geldi taş
Taş değülse ışka gel sen dahi taş
440. Hayr u tââti özüne pişe kıl
Âhiret ahvâlini endîşe kıl
464. Her nefesde işledüm ben bir günâh
Bir günâh için dimedim bir gün âh
483. Gerçek ümmet kılğıl iy Hak bizi ana
Tâ kim ümmet diyü ol bizi ana
507. Odlara yaksun odun için taşın
Taşlara döğsün anun'çün taş başın
542. Didi elbette imâmet eylesün
Bû Bekr emrüne riâyet eylesün
567. Olduğınca ömrinün hem müddeti
Ümmetü vü ümmetü dirdi ümmetü
677. Mustafâ didüğü yola varunuz
Virünüz Hak yolına hep varunuz
722. Rahmetünden bizi mahrûm eyleme
Hem azâbun odına mûm eyleme

5. İKİZLEME (→gemination)

Beyitteki aynı kelime/kelime grubunun art arda ya da bağlaçsız olarak yinelenmesidir. Aynı zamanda ikilemelere de bu başlık altında bakılmıştır.

4. Her nefesde Allâh adın di müdâm
Allâh adile olur her iş tamâm
6. İsm-i pâkin pâk olur zikr eyleyen
Her murâda irişür Allah diyen
27. Varı yokıyoğı varı iden ol-durur
Dünyada her olanı ol oldurur
63. Bunlar olmasa yine ol ol idi
Her neye kim “ol” didi ol olıdı

96. Her kim ana **irdi irdi** Tanrı'ya
Tanrı didârını gördi bî-riyâ
99. Şer'ini tut **ümmeti** ol **ümmeti**
Ta nasîb ola sana Hak rahmeti
115. Hem bilesiz tâ irince Ahmed'e
Kimler ata oldu vü **kimler** dede
157. Mevlid'ine her k'anun **izzet** kıla
Mustafâ'dan ol dahı **izzet** bula
162. Öyle lezzetlü **şeker**dür bu **şeker**
Kim bunun katında şeker bir hacer
163. Bu meânî **şekker**in ger yiyesiz
Dünyada **şekker** bu imiş diyemez
185. Ol gice kim toğdı ol hayr-ül-beşer
Anası anda **neler** gördi **neler**
193. Üç âlem dahı dikildi üç yire
Her birisi eydeyim **nire nire**
199. İrdi hûrîler **bölük bölük** buğur
Yüzleri nûrından evüm toldı nûr
270. Ulalu başladı ol sâhib-kemâl
Ay vü gün buldı **cemâlinden cemâl**
289. Çün nesîm-i ışk irdi urdı mevc
Ol meânî dürri çıkdı **fevc fevc**
329. Söyledi avcında **taşa** geldi **taş**
Taş değülsen ışka gel sen dahı taş
391. Anda gördüğince ol hiç akl u fehm
İrmedi irmediyiserdür cümle vehm
407. Çünkü açıldı maânî pususu
Geldi irişdi **bölük bölük** susı

551. Koltuđına girdiler götürdiler
Tuta tuta mescid'e yitürdiler
566. Didi maksûdum bu idi Hak'dan uş
Hâtırum şimdi igen hoş oldu hoş
569. Hem kıyâmetde cemî'-i enbiyâ
Çağrışuban nefsi vâ nefsi diye
646. Ağlaşu ağlaşu cümle kaygulu
Cânları hasret odı ile dolu
676. Tanrı kulluğına meşgul olunuz
Nefse kul olman Hak'a kul olunuz
721. Bize anun izzetine izzet it
Fazlun ile cümlemüze rahmet it

6. KIVRIMLI YİNELEME (→i âde/anadiplosis)

Kıvrımlı yineleme yani i'âde, beytin son sözcüğünü bir sonraki beytin ilk sözcüğü halinde kullanarak art arda gelen beyitleri tekrar yoluyla bağlamaktır. Şair de aşağıdaki beyitlerde ahenk ve anlamı adeta bir zincir gibi birbirine ulamıştır. Yapılan incelemede yalnızca sekiz beyitte bu yinelemeye rastlanmıştır.

46. Anların kim eksüğü çok işinün
Eksüğün gözler olur her kişinün
47. Her kişi kim ola ol eksüksüz er
Kılmaz ol hiç kimse aybına nazar
179. Hem Muhammed dahı Mahmûd oldur ol
Cümle mahlûk içre maksûd oldur ol
180. Oldur ol halk içre Hakk'un sevduđü
Dâimâ Kur'ân'da anup öğdüđü
262. Toldı küffârun içi vü taşı gam
Urdı her biri başına taşı hem
263. Hem kilisâlar dahı yıkıldı çok
Kaldı altında keşişler oldı yok

526. Çün namaz vakti irişdi nâgehân
Okıdı cümle müezzinler ezân

527. Ol ezânı işidüp ol mâh-rû
Turdı vü aldı namâz için vuzû

7. AKİS (Tard u Aks)/tebdîl/tedvîr

7.1. Nâkis Akis (→Çaprazlam a/çapraz deyiş/chiasmus)

Mantık ilminin belâgat üzerindeki etkisini de gösteren akis sanatında, yer değiştiren anlamlı ibareler yeni bir önerme elde etmenin yolunu açar. Aşağıdaki beyitlerde bu yeni önermelere örnek verilmiştir.

27. Varı yok *yoğı var iden* ol-durur
Dünyada her olanı ol oldurur

28. Cümle âlem *yoğ* iken *ol var idi*
Yaradılmışdan ganî cebbâr idi

29. *Var* iken *ol yoğ idi ins ü melek*
Arş u ferş ü ay güneş hem nüh felek

105. Zât-ı pâki gizlü genc idi nihân
Diledi kim kıla *ol genci ayân*

221. Yir ü gök gulgule toldı serteser
Geldi ol nur *girdi âlem zulmeti*

8. REDDÜ'L-ACÜZ ALE'S-SADR (→zıt koşut yineleme/epanalepsis)

Şiirde beytin, nesirde bir cümlemin veya ibarenin sonunda yer alan kelimenin kendisinden önce tekrarlanmasıdır. Bu yineleme, nazımda dört biçimde karşımıza çıkar: Kelimelerden biri beyit sonunda, diğeri ise; a) ilk mısraın başında, b) ilk mısraın ortasında, c) ilk mısraın sonunda, d) ikinci mısraın başında yer alır. Aşağıdaki beyitlerde söz konusu biçimlere dair örnekler verilmiştir.

22. Bâis u Muhyî Mümît u Nâsır *ol*
Mün'im ü Mugnî vü Nâzır Nâsır *ol*

42. Lûtf ide ma'zûr tuta *eksüklüğün*
Dimeye hiç kimseye *eksüklüğün*

45. Gerçi tâmm u nâkısı *kâmil bilür*
Kâmil olan cümleyi *kâmil bilür*

113. Eydeyin ki nice toğdı *ol şerîf*
Ol şerîf ü ol latîf ü ol zarîf
182. Ol ki meddâhı anun Allâh *ola*
Var kıyâs eyle ki ol ne şâh ola
248. *Hürmetini* bunı sanman siz hemîn
Bunca dahı yüz bin ola hürmeti
323. Didi ol tağa ki iy tağ *sâkin ol*
Sâkin oldı tutdı anun emrin ol
329. Söyledi avcında taşa geldi *taş*
Taş değülsen ışka gel sen dahı taş
364. Gördiler nurdan örülmiş *nerdübân*
Nerdübândan oldılar göğe revân
450. Kılmagıl hiç kimse aybına *nazar*
Sana ayruk kişi aybından ne zâr
464. Her nefesde işledüm ben *bir günâh*
Bir günâh için dimedim bir gün âh¹
514. Bunda ma'lûm olur *anun âşıkı*
Ana âşık olmayandur hâ şakî
697. Nefsümüz elinde olmuşuz *esîr*
Bu esîrlikten bizi kurtarıvir

Sonuç

Klasik Türk şiirinin özünde din duygusunu ele alan eserler, önemli bir yere sahiptir. Divan şiiri geleneğine bağlı olan şairlerin divanlarına genellikle tevhit, münâcat ve naatla başladıkları görülür. Klasik edebiyatta mevlit, naat, siyer, mirâciye, hilye gibi bütünüyle dinî konuları ve unsurları içeren; Tanrı'nın varlığını ve birliğini anlatan, ona yalvarışları içeren, peygamberi öven, onun fiziksel özelliklerini, doğumunu, mirâcını anlatan bağımsız edebi türler oluşmuştur. Bu türlerden biri de hiç şüphesiz ki mevlittir. Türk edebiyatı içerisinde hatırı sayılır bir yere sahip olan mevlit, Hz. Peygamber'in doğumunu

¹ “nazar/ne zar” ile “günâh/gün âh” kelimeleri mefrûk cinas türüne örnektir. Çünkü bu beyitlerde Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe ifadelerle benzerliğinden yararlanılmıştır. (geniş bilgi için bkz: Belenkuyu, 2022: 594)

ele alması ve bu doğumun etrafında gelişen olayları anlatması bakımından oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, Türkçenin önemini ve birleştirici gücünü ortaya koyan, aynı zamanda Türkçe bir din dili ortaya çıkmasına da vesile olan eserlerden biri sayılan² Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât*'indeki -en tanınmış adıyla Mevlid'indeki- ritmik unsurlar üzerinde durulmuştur. 732 beyitten oluşan bu esere Günay Tulum'un teklif ettiği ritmik şablon (Tulum, 2021) uygulanmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

“*Ses Yinelemeleri*” başlıklı birinci bölümde başta, içte ve sonda uyum olmak üzere pek çok ses denklığı tespit edilmiştir. Beyiti oluşturan dizelerin veya beyit içindeki sözcüklerin ilk sesleriyle (en fazla iki ses) yapılan tekrarlar *başta uyum*; beyit veya dize boyunca yapılan ses tekrarları *içte uyum* ve dize sonlarındaki ya da beyit içindeki sözcüklerin sonlarındaki ses/seslerin tekrarları *sonda uyum* şeklinde tanımlanmakla beraber bu yollarla yapılmış 38 ses denklığı bulunmuştur. Kolaylıkla uygulanabilir olan bu şablonun, ritmi ses permütasyonlarıyla ifade etme yöntemi, Süleyman Çelebi'nin Arapça, Farsça ve Türkçenin ses imkânlarından faydalanarak, eserin ses birimlerini ritme dâhil ettiğini somut bir biçimde göstermiştir. Ayrıca “*Ses Yinelemeleri*” başlığı altında verilen “*Gramer Uyum*” başlığına bakıldığında Süleyman Çelebi'nin benzer görevdeki Arapça, Farsça, Türkçe olmak üzere pek çok ek ve bağlam tekrarından yararlandığı, dolayısıyla ses birimlerinin yanında biçim birimlerini de ritme dâhil ettiği görülmüştür.

İkinci bölüm olan “*Vezin Yinelemeleri*” başlığıyla şair, ortak kelime kalıbının hece sayısından istifade ederek, kökünde bulunan harfleri ayrı olan fakat aynı kelime kalıbındaki sözcükleri de ritim unsuru hâline getirmiştir. *Üçüncü bölüm* olan “*Kelime Yinelemeleri*”nde ise “ön yineleme, art yineleme, çok ekli yineleme, çift kapsamlı yineleme, ikizleme, kıvrımlı yineleme, akis ve reddü'l-acüz ale's-sadr”ın kullanılıp kullanılmadığına bakılmıştır. Şairin bir ya da birden çok heceden oluşan kelime/kelimeleri mısraların başında ve/veya sonunda aynen yinelediği, kelime türevlerini bir mıknaş gibi etrafında topladığı, kelime tekrarlarını mısra/beytin her yerine yerleştirdiği örnekleriyle tespit edilmiştir.

Özetle söylemek gerekirse Mevlid'in makamı bir şekilde icra edilmesi onun etkileyici gücünü ortaya koymaktadır. Çünkü eserdeki etkileyicilik, metinde yer alan ses, hece, ek ve kelimenin her çeşidinin birbiriyle uyumlu ritim unsurları hâline getirilmesiyle sağlanmıştır. Türk kültür ve edebiyatında gerek muhtevası gerekse âhenk unsurları bakımından canlılığını koruyan, yüzyıllardır büyük bir beğeniyle okunan ve dinlenen bu kıymetli yapıt, kendisinden sonra yazılan bütün mevlitlere de yön vermiştir. Eserdeki ses, gramer, vezin, kelime uyumları üzerinden yapılan mikro ölçekteki bu değerlendirme sonuçlarının diğer mevlit metinlerindeki ritmik unsurların ortaya çıkarılmasına katkıda bulunarak bir karşılaştırma zemini oluşturabilmesi umulmaktadır.

² (Bekki, 2021: 36)

Kaynaklar

- Altuner, S. (2008). Süleyman Çelebi'nin vesiletü'n-necât adlı eseri üzerine bir söz dizimi incelemesi (Tez No.262503) [Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2009). *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Balalan, A. (2013). Şeyhülislam Yahya Divan'ında âhenk unsurları (Tez No.332029) [Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Bekki, S. (2021). *Camide buluşan iki şair: Yunus Emre ve Süleyman Çelebi'nin din diline katkıları*. Alptekin, M. (Ed.) Vefatının 700. Yılında uluslararası Yunus Emre sempozyumu (s. 36-45). KİTAM Yayınları.
- Belenkuyu, B. (2022). Vesiletün'n-Necât'ta cinaslı kullanımlar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 62 (2), 583-604.
- Can, A. (2015). *Şiir/de/ritim*. Birleşik Dağıtım Kitabevi.
- Coşkun, M. (2011). Klasik Türk şairinin poetikası üzerine. *Bilgi*, 56, 57-80.
- Kaplan, H. (2014). Bâkî'de ses-âhenk-görüntü. *TÜBAR*, 36, 208-225.
- Karaca, S. (2022). Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necât'ı ile Lâmiî Çelebi'nin Mevlidü'r-Resûl'ünün mukayesesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 62 (2), 621-638.
- Köksal, M. F. ve Kütük, R. (2022). Vesiletü'n-Necât'ın en eski nüshası ve Süleyman Çelebi'nin bilinmeyen şiirleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 28, 393-430.
- Karaman, H., Özek, A., Dönmez, İ. K., Çağrı, M., Gümüş, S. ve Turgut, A. (2012). *Kur'ân-ı Kerîm ve açıklamalı meâli (10. Baskı)*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Macit, M. (2016). *Divan şiirinde âhenk unsurları*. Kapı Yayınları.
- Pekolcay, N. (2004). *Mevlid*. TDVDİA, XXIX, 485-486.
- Selçuk, B. (2004). Âhenk Unsurları bakımından Nefî Dîvânî'nin tahlili [Doktora tezi, Fırat Üniversitesi].
- Selçuk, B. (2014). Divan şiirinde ritmik bir unsur: atf terkipleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 1-11.
- Timurtaş, F. K. (1990). *Mevlid (Vesilet-ün-Necât) Süleyman Çelebi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Tulum, G. (2021). *Sinan Paşa'nın nesrinde ritmik unsurlar (Tazarru'nâme üzerinde tahlil)*. Akçağ Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük* (11. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeter, G. B. (2017). Sebahattin Ali'nin "ses" adlı hikâyesinde estetik bir unsur olarak ritim. *Turkish Studies*, 12 (30), 531-546.